

hogy aztán nem vigaszra berreg az ébresztőóra. Mindez aligha eredeti. Eredeti választ csak arra a kérdésre lehet adni, hogy miért és hogyan van az, ami van. De arra a kérdésre, amely a mennydörgős mennykövek atyafiságát fölemlgetve egyszerűen segítségért és megváltásért fohászodik, arra csak szegénykező önróniánk lehet a felelet. Bretter György ebből a lehetetlenségből próbált filozófiát és nyilván magának életformát csiholni, s ami innen kisült, az élcekkkel óvott inkognitó és a tépett pátosz kettőssége, elemésztette őt, s elemésztette volna akkor is, ha százszor kevésbé érzékeny, eleven és sebezhető. Mióta kiszabadult az ifjonti kedéllyel — de már akkor sem eminens módjára — bemagolt katekizmusból, a négy tulajdonság és három alapvonás (vagy fordítva) állítólag forradalmi algebrájából, védtelenül állt szemben mindazzal, amit gonosznak tekintett. Az elutasítás nem jelentette számára a szolidaritás megtagadását. Erkölce nem teremtett számára dichotóm világot: ő a Jó pártján állt, de a rosszak (a rossz emberek) pártján is — s ez, ha meggondoljuk, szép és logikus.

De az élet így bizony nem könnyű. És láthatjuk, a halál, Bretter György halála sem az. Mit jelent egy végtelenül ironikus ember halála? Ismét zavarba hoz bennünket, hiszen kikacagná ostobaságainkat, búcsúzkodó, bumfordi gesztusainkat. Csak tanácstalanok lehetünk, mert nem hoztuk el neki a segítséget, a megváltást, de hát nem is tőlünk kérte és nem magának, bár ki tudja... és föltétlenül velünk volna lelkiismeretünk szokványos háborgásaiban, de ki is nevetve bennünket. Tudhatjuk: tanácstalanságunk állandósulni fog, Bretter György minden lélegzetvétele tanúsítja, hogy jogosan. Igen, módosítom az igeidőt: tanúsította. Ő már nem lélegzik többé.

Jeremiás azt mondja Siralmaiban: „Elesett a mi fejünknek koronája, jaj most nekünk, mert vétkeztünk: Ezért lett beteg a mi szívünk, ezekért homályosodtak meg a mi szemeink; a Sion hegyéért, hogy elpusztult; rókák futkosnak azon!”

Bretter György megtanított bennünket valamire, amit most sem tudok kimondani, mégis mindannyian értjük, hiszen valamennyiben gyászolunk: érette, meg a Sion hegyéért, hogy elpusztult — rókák futkosnak azon. Ő azt akarta, hogy ne pusztuljon el, sem a Sion hegye, sem ő maga. Igen, ríva kapaszkodunk a reménytelen reménybe.

Igaz ember volt. Nyugodjék örök háborúságban.

TAMÁS GÁSPÁR MIKLÓS

FODOR JÓZSEF: KANÁLIS